

Η πορεία προς τον εμφύλιο: Από την ένοπλη εμπλοκή στην ένοπλη ρήξη

του Φίλιππου Ηλίου

Εισαγωγή: Σήμερα στην επέτειο των 70 χρόνων από τα Δεκεμβριανά της Αθήνας ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Φίλιππου Ηλίου: Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος – Η εμπλοκή του ΚΚΕ ,επανέρχεται για να δώσει απαντήσεις και να θέσει νέους προβληματισμούς σχετικά με το πώς οδηγήθηκαν τα πράγματα στα γεγονότα των Δεκεμβριανών και κατά πόσο το ΚΚΕ είχε στόχο την εξουσία μέσω της ένοπλης πάλης.

Ο εμφύλιος πόλεμος προέκυψε από μια μακρά σειρά κινήσεων , χειρισμών και ιστορικών αναμετρήσεων που έχουν την αφετηρία τους στα χρόνια της Κατοχής , αλλά που κλιμακώνονται από το Δεκέμβριο του 1944 έως τους τελευταίους μήνες του 1946, και οι οποίες , στη πρόθεση εκείνων που τις σχεδιάζουν ή τις αυτοσχεδιάζουν έχουν το νόημα της άσκησης μιας μεγαλύτερης πίεσης επάνω στον αντίπαλο, προκειμένου να επιτευχθεί ένας πολιτικός συμβιβασμός. Και ομολογημένη πρόθεση της ηγεσίας του ΚΚΕ, για εκείνη την εποχή, ήταν η επιδίωξη και με τη προσφυγή σε «ένοπλες μορφές πάλης», να οδηγηθεί το αριστερό κίνημα «σε ένα συμβιβασμό σε μία (νέα) Βάρκιζα με καλύτερους όρους».

Από τα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης το μείζον πρόβλημα που αντιμετώπιζε η ελληνική κοινωνία ήταν η μεγάλη δύναμη του ΕΑΜ, και στο πλαίσιο του ΕΑΜ, η ισχυρότατη παρουσία του ΚΚΕ. Συνδυάζοντας από πολύ νωρίς, τα αιτούμενα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα με ένα πρόγραμμα ουσιαστικών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, το ΕΑΜ, εμφανίζεται μετά την Απελευθέρωση, ως ένας από τους κύριους ρυθμιστικούς παράγοντες της πολιτικής ζωής. Αντίθετα με ότι συνήθως λέγεται και γράφεται, το ΕΑΜ δε φαίνεται να αντιπροσώπευε «τη μεγάλη πλειοψηφία» του ελληνικού λαού. Και όπου είναι δυνατό να γίνουν ακριβέστερες μετρήσεις, φαίνεται ότι δεν αποτελούσε καν τη πλειοψηφία. Είχε όμως με το μέρος του τη δυναμική και την αίγλη της Αντίστασης και μια ικανότητα οργανωμένων δυναμικών συσπειρώσεων που το καθιστούσαν δυνητικά ικανό να διαμορφώσει, σε διάφορα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, πλειοψηφικά ρεύματα και να διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στις εξελίξεις.

Αυτή ακριβώς η δύναμη και η ακτινοβολία του ΕΑΜ ήταν εκείνη που εφόβιζε τους αντιπάλους του και αντισυσπείρωνε τα παραδοσιακά στρώματα και τις συντηρητικές δυνάμεις της ελληνικής κοινωνίας. Το επίσημο κράτος που ανασυγκροτείται μετά την Απελευθέρωση και μετά τα Δεκεμβριανά – και που είχε ήδη δείγματα γραφής από τη Μέση Ανατολή-είναι ένα κράτος αντί-εαμικό , το οποίο έχει ως κύριο μέλημα και σκοπό να αναχαιτίζει και να περιορίσει την εαμική πλυμμηρίδα. Με όλα τα μέσα διαθέσιμα και εφικτά.

Από τη πλευρά του το ΚΚΕ εμφανίζεται από, το τελευταίο, τουλάχιστον χρόνο της Κατοχής, να έχει εγκαταλείψει την ιδέα-πειρασμό της άμεσης κατάληψης εξουσίας. Οι ενδείξεις που είχε για τη Σοβιετική στάση απέναντι στο ελληνικό πρόβλημα και για την υπαγωγή της Ελλάδας , με σοβιετική συναίνεση, στην αγγλική «σφαίρα επιρροής» σε συνδυασμό με τις προτεραιότητες του αντιχιτλερικού αγώνα αλλά και τις ανησυχίες ως προς τη βιωσιμότητα της εαμικής συμμαχίας , εάν αυτή παρεξέκλινε από τις αρχικές διακηρύξεις της, οδηγούσαν σε μια αναζήτηση αναγκαστικών συγκλίσεων όσο βαρύ και αν μπορούσε να είναι το τίμημα. Στο πλαίσιο αυτό εξακολουθεί να ασκεί πιέσεις συχνά ένοπλες-με ακραίο παράδειγμα τα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1944-όχι γιατί σχεδιάζει

να καταλάβει την εξουσία, αλλά γιατί θεωρεί ότι με τον τρόπο αυτό , θα μπορούσε να οδηγήσει τα πράγματα προς πολιτικές λύσεις , που θα επέτρεπαν στο ΕΑΜ να καταλάβει, στη θεσμοθετημένη πολιτική ζωή (και τη κυβέρνηση) μια αντίστοιχη θέση με τον όγκο των δυνάμεων που αντιπροσώπευε.

Τα φαινόμενα αυτά ενισχύονται κατά τη διάρκεια του 1945 , μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ εμφανίζονται να έχουν συνειδητοποιήσει , εκείνη την εποχή, ότι εμπρός στην επιθετικότητα του ανασυγκροτημένου κρατικού μηχανισμού και τη παράλληλη «λευκή τρομοκρατία» που είχαν εξαπολύσει οι εθνικιστικές συμμορίες, ο μόνος δρόμος που τους απομένει είναι η έμμονη στη γραμμή «της ομαλής δημοκρατικής εξέλιξης».

Δεν ήταν απλώς σχήμα λόγου. Την ίδια εκείνη εποχή, το ΚΚΕ εμφανίζει θεωρητικές επεξεργασίες για «το πέρασμα στο σοσιαλισμό με δημοκρατικές μεθόδους πολιτικής πάλης». Ο ίδιος ο Νίκος Ζαχαριάδης διατυπώνει τη θεωρία «των δύο πόλων», του ανατολικού και του δυτικού , ανάμεσα στους οποίους η Ελλάδα χώρα ουδέτερη υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ, παράλληλα, για να μην αποκοπεί αποδέχεται, παρά τη διαφωνία του, να στηρίξει εδαφικές διεκδικήσεις στη Βόρειο Ήπειρο και την Ανατολική Ρωμυλία που προωθούσαν τα αστικά κόμματα και η κυβέρνηση. Στο ίδιο πλαίσιο ενεργειών θα πρέπει να εγγραφεί και η δημόσια αποκήρυξη του Άρη Βελουχιώτη, ο οποίος , με τις πράξεις του και την ανταρσία του , θεωρήθηκε ότι υπονομεύει τις επιδιωκόμενες και επιθυμητές «δημοκρατικές εξελίξεις».

Παράλληλα, όμως, το ΚΚΕ , πιστό στις λενινιστικές του παραδόσεις και πρακτικές της κομμουνιστικής Διεθνούς , θεωρεί ότι ο συνδυασμός των μορφών «της πολιτικής και μαζικής πάλης» με μορφές «ένοπλης πάλης», είναι ένας ακόμη αποτελεσματικός τρόπος για να πειστεί ο αντίπαλος, προκειμένου να επιτευχθεί ένας πολιτικός συμβιβασμός, «με καλύτερους όρους». Το ζήτημα που είναι απαραίτητο να καταστεί σαφές εδώ είναι το εξής: «Αν ξεχάσει κανείς την Ελλάδα, και να αναχθεί στα μαθήματα που γινόταν σε όλα τα κομμουνιστικά κόμματα, θα βρει ένα θέμα να επανέρχεται μονίμως: τις μορφές πάλης και τους συνδυασμούς των μορφών αυτών. Θεωρείται λοιπόν, και το κομμουνιστικό κόμμα το κάνει εργαλείο για τη δράση του, ότι η ένοπλη πίεση απέναντι στον αντίπαλο είναι ένας τρόπος για να επιτύχεις πολιτικό συμβιβασμό. Όχι για να τον ανατρέψεις , όχι για να κυριαρχήσεις σ' αυτόν , όχι για να καταλάβεις την εξουσία, αλλά για να εξαναγκάσεις έναν δύστροπο αιμοβόρο αντίπαλο να συμβιβαστεί και να κατακτήσεις στην κοινωνία μια θέση ανάλογο με τις δυνάμεις που έχεις.

«Αν αυτό το σχήμα δεν το εμπεδώσουμε, τότε η ιστορία των ελλήνων κομμουνιστών παρουσιάζει, από τα τέλη της Κατοχής ως την αρχή των εμφύλιου πολέμου, δηλαδή ως το 1947, το σχήμα του τρελού καραβιού: Κάποιο θέλουν να πάρουν την εξουσία. Θέλοντας να πάρουν την εξουσία, αφήνουν τους Εγγλέζους να αποβιβαστούν , χωρίς να κάνουν τίποτα για να καταλάβουν την εξουσία. Και μόλις αφήνουν τους Εγγλέζους να αποβιβαστούν, εξορμούν να πάρουν την εξουσία τον Δεκέμβρη, και υποχωρούν αμέσως στέλνοντας κύριες δυνάμεις του ΕΑΜ να πολεμούν το Ζέρβα στην Ήπειρό. Και μετά, ενώ ετοιμάζονται για το τρίτο γύρο για να ξαναπάρουν την εξουσία, που δεν είχαν πάρει τις δύο προηγούμενες φορές, αρχίζουν να στέλνουν φαντάρους στο στρατό, στους κομμουνιστές τους λένε να αποδεχτούν να πάνε στην εξορία, και κάνουν ότι χρειάζεται για να χάσουν αυτό που θεωρείται ότι είναι ο στόχος τους, η επιδίωξη τους . Πρόκειται για μια τρελή κατάσταση, η οποία δεν αντέχει σε κανενός είδους λογική.

Η ύστερη και μεταγενέστερη κομμουνιστική κριτική και αυτοκριτική χώριζε σε φέτες όλα

αυτά τα κομμάτια , και απέδιδε στην αριστερή ή στη δεξιά απόκλιση, κατά καιρούς, την ευθύνη για το σύνολο των πραγμάτων. Αλλά τα πράγματα δεν είναι δυνατόν να συμβούν έτσι στη ζωή, και δεν είναι δυνατόν να συμβούν αν δεν υπάρχει μια λογική που τα ρυθμίζει. Τη λογική αυτή έχω την εντύπωση ότι μπορούμε να τη δούμε σε μια σειρά ενεργειών, όπου το Κομμουνιστικό Κόμμα , ήδη από τα χρόνια της Κατοχής, γνωρίζει ότι η Ελλάδα είναι στη σφαίρα της αγγλικής επιρροής, ότι μπορεί εμείς να είμαστε δυνατοί, δεν μπορούμε όμως να ανατρέψουμε τις συνθήκες της παγκόσμιας ισορροπίας στη Μεσόγειο, δε μπορούμε να τα βάλουμε με την Αγγλία βάζοντάς τα ταυτόχρονα με τη Σοβιετική Ένωση, την οποία θα παραβλέψουμε. Αλλά τι μπορούμε να κάνουμε; Μπρος στο φόβο που κατέχει τον συντηρητικό κόσμο , μπρός στο φόβο που κατέχει από την Απελευθέρωση και πέρα ,ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού, το φόβο του ΕΑΜ , το φόβο ότι το ΕΑΜ είναι ικανό για τα πάντα , να σφάξει, να λεηλατήσει, κυρίως να φέρει το κομμουνισμό στην Ελλάδα , μπρος στο φόβο αυτό αναπτύσσεται ένα κράτος, μια κατάσταση λευκής τρομοκρατίας, που παίρνει διαστάσεις εφιαλτικές. Απέναντι στο κράτος αυτό, το ΕΑΜ και το ΚΚΕ ψάχνουν να βρουν μορφές συνδιαλλαγής.

Το ΚΚΕ βρίσκεται, έτσι, εμπρός σε μια νέα πραγματικότητα, στη διαμόρφωση της οποίας είχε και το ίδιο συμβάλλει. Θεωρεί πια τον Φεβρουάριο του 1947 ότι όλες οι δυνατότητες για ειρηνική λύση του ελληνικού προβλήματος είχαν εξαντληθεί και ότι οι προσπάθειες για έναν αμοιβαίως αποδεκτό πολιτικό συμβιβασμό δεν είχαν πλέον κανένα ουσιαστικό αντίκρισμα. Δεν τους απέμενε , κατά τις αντιλήψεις του, παρά η ένοπλη αναμέτρηση: ο ένοπλος αγώνας ως κύρια μορφή των ενεργειών του.

Στην αφετηρία των νέων αυτών εκτιμήσεων θα πρέπει να βρίσκονται κάποιες ενθαρρύνσεις- οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν με σχετική βεβαιότητα , ως υποκινήσεις- που είχαν λάβει ο γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης από τον Ιωσήφ Στάλιν, το Μάρτη του 1946, στη διάρκεια μια μυστικής συνάντησης στη Κριμαία, και , αντίστοιχα , από το στρατάρχη Τίτο. Οι ενθαρρύνσεις αυτές, που ισοδυναμούσαν με έγκριση, είχαν επιτρέψει στο ΚΚΕ να προχωρήσει από το 1946, στο συνδυασμό των πολιτικών ενεργειών με ένοπλες μορφές πάλης. Έδειχναν, κυρίως, ότι κάτι άλλαζε στη στάση της Σοβιετικής Ένωσης , καθώς άρχιζε πια η εποχή του Ψυχρού πολέμου.

Και πάλι , όμως, πριν προχωρήσει στο επόμενο βήμα και πριν εξαγγείλει , ακόμη και στα στελέχη του, τις νέες αποφάσεις, το ΚΚΕ θεώρησε ότι έπρεπε να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις που θα του επέτρεπαν να αντιμετωπίσει με αυξανόμενες προσδοκίες επιτυχίας την οριστική εμπλοκή στον εμφύλιο πόλεμο. Του χρειαζόταν όχι μόνο η έγκριση του « διεθνούς επαναστατικού κέντρου» δηλαδή της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και η συμφωνία για την αποστολή μεγάλων ποσοτήτων πολεμικού υλικού, που θα έπρεπε στο Δημοκρατικό Στρατό να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους του: το κυβερνητικό στρατό , ο οποίος είχε, ήδη την απεριόριστη στήριξη με πολεμικό υλικό και συναφή μέσα, από τους Άγγλους στην αρχή, από τους Αμερικανούς στη συνέχεια.

Επομένως, τα ερωτήματα θα πρέπει να τεθούν προς μία άλλη κατεύθυνση. Ήταν δυνατόν μια κοινωνική επανάσταση ή ένας εμφύλιος πόλεμος, καθοδηγημένος από κομμουνιστές , να επιτύχει σε χώρα της Δυτικής Ευρώπης εκείνη την εποχή;

Ήταν δυνατόν ένα λαϊκό όσο ισχυρό κι αν μπορούσε να είναι , να αναστρέψει τις γεωπολιτικές ισορροπίες που είχαν αποδεχθεί οι «Μεγάλοι Σύμμαχοι» στη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου;

Ήταν δυνατόν να υπάρχουν «επαναστατικές διαθεσιμότητες» που θα επέτρεπαν να ξεσηκωθεί ένας λαός που μόλις έβγαινε από έναν καταστροφικό πόλεμο για να ριχτεί σε έναν άλλο, και μάλιστα εμφύλιο;

Θα μπορούσε κανείς να συνεχίσει με ερωτήματα αυτού του είδους. Έχω την εντύπωση πως θα κατέληγε στο μόνιμο συμπέρασμα, ότι η έκβαση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου ήταν εγγεγραμμένη από την αφετηρία του. Το τριτοδιεθνιστικό μοτίβο του «προκεχωρημένου αποσπάσματος της επανάστασης» που θυσιάζεται για να κερδηθεί η συνολική μάχη φαίνεται ότι είχε και αυτό τη θέση του στις αφετηριακές διαδρομές του ελληνικού επαναστατικού εγχειρήματος.

Απόσπασμα το βιβλίο του Φίλιππου Ηλιού : Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος – Η εμπλοκή του ΚΚΕ, εκδόσεις Θεμέλιο Ιστορική βιβλιοθήκη

Δείτε επίσης: 3 Δεκέμβρη 1944: Αφιέρωμα του barikat στα Δεκεμβριανά - Κενά και καινά ερωτήματα για τον παλιό Δεκέμβρη